

Dağlar dumanda qalmadı...

lib"... Bu hekayədə Mədinə adlı bir qadın obrazı var. Mədinə hekayənin əsas qəhrəmanı deyil. Ancaq Şuşaya yay istirahətinə gəlmiş bu qadının da taleyində və xarakterində Ədilə ilə oxşar cizgilər tapmaq mümkündür. Kislovodsk, "Xram Vozdux", "Zamok" - bunlar Ədilənin xəyalından keçən istirahət yerləridir. Mədinə isə daha uzaqlara gedib, Çexoslovakiyadakı Karlovi-Varıda, Bolqarıstandakı Qızıl Qumda istirahət edib, Fransanın cənubunu, Nitsanı gəzib. Amma o yerlərin heç birinin nə özü, nə də havası Şuşa ilə müqayisə oluna bilməz. Onun Şuşa haqqında düşüncələri Ədilənin xəyalını tamamlayır: "Mədinə xanım bildirdi ki, Şuşanın havasına hava çatmaz; Şuşanın havasındakı təmizlik, saflıq da insan hissələri kimi daimi idi və Şuşada insan qəlbi də saflaşır, təmizlənir, büllurlaşır, insan ürəyi yeni hissələrlə, kövrək və incə hissələrlə dolur, adam təzələşir, paklaşır; adama elə gəlir ki, özü də daimidir, heç vaxt ölməyəcək, nə xərcəngdən qorxur, nə də infarktdan və yuxusuzluq qorxusu da onu sıxmır; adam hər şeyi unudur, bütün qayğıları, pislikləri, iztirabları və bütün ətrafı, bütün münasibətləri qatı rənglərlə, qatı boyalarla yox, ağ kağızdan güclə seçilən bir akvarelə görür".

"Poçt şöbəsində xəyal"da Ədilə də xəyalən Şuşada olarkən ölüm və əbədi yaşamaq haqqında düşünür. Onun həyatında ən əhəmiyyətli hesab etdiyi hadisə, özünün dediyi kimi, ölümü dərk etməsidir: insan xoşbəxt də olsa, bədbəxt də olsa, mənası yoxdur - həyatın axırı ölümdür. "Poçt şöbəsində xəyal"da Ədilə ilə onun xəyalının - Kişinin həyatın mənası haqqında mülahizələri bu əbədi mövzuya əks bucaqlardan baxış kimi maraq doğurur. Ədilə üçün həyat ona görə mənasızdır ki, onun içində yoldaş təklər, babalar, Ədilənin rəfiqələri kimi bədbəxtlər, Ədilənin özü kimi arzusuz insanlar yaşayır.

Kişi - Ədilənin xəyalı isə həyatın mənasını yoldaş təklərdən, ədalətsiz adillərdən, arzusuz, idealsız, düşük insanlardan deyil, həyatı hörmətə və dəyəre mindirən şəərəfli və ləyaqətli insanlardan soruşmağın lazım olduğu fikrindədir. Bu cür insanlar isə o qədər də uzaqda deyil. Onlardan biri Ədilənin müharibədə həlak olmuş atasıdır. "Biz ondan soruşardıq ki, hərəgah hər şey bu qədər boş və mənasızdırsa, nə üçün siz, otuz beş yaşlı cavan bir kişi müharibədə həlak oldunuz?"

Ədilənin daxilində səslənən Kişi ona həyata qoşulmağı təlqin edir. Əslində, bu, mənəvi ölümdən qurtulmaq üçün Ədilənin öz-özünə təlqinidir: "...hər tərəfdə həyat davam edir və bu həyat sevincləri ilə, kədərləri ilə bərabər maraqlıdır, zəngindir, amma sizin yanınızdan ötüb gedir. Siz isə bu həyata daxil olmağa cəsarət etməirsiniz, çünki əslində siz faciəli tənhalıqda deyilsiniz, siz adicə olaraq tənhalıq idilliyasına qapılmışsınız..."

Ədilənin içindəki tənhalıq idilliyasından kənarda olan həyatısa ucsuz-bucaqsızdır və Ədilənin özü, müasirlərini, eləcə də bizi, bütün insanları daim mübarizəyə çağırır. Bu çağırış Elçinin bizə ilkinliyimizin rəmzi kimi tanıtdığı Şuşa işğal altında olduğu illərdə daim qulaqlarımızda səsləndi:

**Başım callad əlində,
Dilim səni haraylar...**

Bir millət kimi bizim şərəf rəmzimizə çevrilən Şuşanın başı callad əlində olduğu illərdə Xalq yazıçısı Elçin Şuşanın səsinə "Qarabağ şikəstəsi" və "Bayraqdar" kimi maraqlı əsərləri ilə səs verdi.

İnanırıq ki, azad Şuşamızın azadlıq dastanını, Şuşanı azadlığa qovuşduran qəhrəman insanların həyat yolundan bəhs edən əsərləri də Elçin müəllim yaradacaq.

bəşindəki 3 nömrəli pəncərənin arxasında oturub, ünvansız məktub gözləyən insanlarla ünsiyyətdə olmaq, onlardan eyni sualı eşitmək, onlara eyni cavabı vermək məhkumluğu yaşamaqdadır.

Poçt şöbəsinin rəisi, əsl adı Alməmməd Gülməmməd oğlu olan Yoldaş Tək Ədilənin sifətindən bezdiyi insanların başında gəlir. O, pensiya yaşını yaxınlaşdığına görə hər gün Ədiləyə yaltaqlanır, belə düşünür ki, Ədilənin əri onun daha yüksək pensiyasına yardımçı ola bilər.

Poçt şöbəsinin əməkdaşı Babanın işi, Yoldaş Təkin replikası ilə desək, "şeyi zad eləməkdir" - fasilə vaxtı qapını bağlayıb, fasilə qurtaranda açmaqdır.

Ədilənin rəfiqələri Züleyxa ilə Gültzar da mühitin cızdığı çevrədən kənara çıxmaq həvəsi və arzusu olmayan insanlardır. Hər halda, Ədilə onları belə tanıyır.

Belə bir rəngsiz və cılız mühitin içində Ədilə özünü bəxtindən yarımış hesab edə bilmir. Hər gün poçt şöbəsində özüne aid arakəsmənin nömrəsini bildiren "3"ün qarşısına "1" yazır - nəhs rəqəmi özüünün taleyi ilə əlaqələndirir, bunu "taleyin rəmzi" kimi mənalandırır. Yoldaş Tək rəhbərlik elədiyi idarədə onun bu cür bədbin əhval-ruhiyyə yaratmasına qəti qadağa qoyur: "Mənim rəhbərlik elədiyim müəssisədə bədbinlik? Bir də bu hərəkət təkrar olunsay, töhmət verəcəm!"

Yoldaş Tək özü də yaxşı bilir ki, bu qadağanın heç bir mənası yoxdur. Həyat öz eyniyyəti içində əriyib gedəcək...

Ədiləni bu eynilikdən, rəngsizlikdən qurtara biləcək yeganə qüvvə isə onun xəyalları və daxili səsidir. Ədilə adillikdən, naqislik içində yaşamaqdan danıxır, mənəvi azadlığa can atır. Qartal kimi yüksəklərdə uçub beş il ömür sürməyi leş yeyən qarğa kimi yüz il yaşamaqdan üstün hesab edir. O, rahat, sakit, standart həyatla barışa bilmir.

Ədilənin dramını daha da gərginləşdirən ətrafında öz içini tökməyə, dərclənməyə layiq insan görə bilməməsidir. Çünki insanların yaşadığı həyatla daxili ələmləri arasında keçilməz sədlər var və həmin sədlərin arxasında olub-bitənləri kiminsə görməyini heç kəs arzulamır. İdarədə işçilərə bədbin əhval-ruhiyyə ilə yaşamağı qadağan eləyən Yoldaş Tək (Alməmməd Gülməmməd oğlu) müharibədə qaçmış miskin fəraridir, onunla bir yerdə poçtda xidmət eləyən, qızların geyimini və davranışını "qeyrətine sığışdırmayan" Baba məsciddə mürdəşirlik edir və ölümləri soyur, hər gün Ədilə ilə laqırdı vurmağa gələn rəfiqələrindən biri arzulanmadığı uşağı xaric eləmiş qatil, o biri anasını təhqir edən nankordur...

Xəyanət, fərarilik, oğurluq, qatillik, nankorluq kimi ümumbəşəri günahlara bulaşan və üfunət qoxuyan mühitdən tecrid olunmağın, bu mühitlə araya məsafə qoymağın yeganə yolu isə xəyallara qapılmaqdır, özü üçün xəyalların ixtiyarına buraxmadır. Öz içinə çəkilərkən gözündə və ya fikrində qara geyimli skripkaçı canlanan Ədilənin xəyal dünyası onun özüünün yaratdığı Kişi ilə dialoqda daha qabarıq şəkildə ortaya çıxır. Xəyalındakı Kişi onu nadürüst mühitdən uzaqlaşdırır. Xəyal

dünyasında şəhər üfunətini kəklilik otunun sərt qoxusu əvəz edir. Ədilənin mənən çürümüş mühitdən ayrılaraq xəyalında qovuşmaq istədiyi məkanın isə bu gün həm ədəbiyyatımızın tarixi, həm də dövlətimizin və millətimizin mövqeyi baxımdan daha böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini söyləyə bilərik. Bu əsəri yazarkən Elçin müəllim tarixi qeyli qabaqlamışdı:

"Ə d i l ə... Şuşaya gedək... Cıdır düzünə. İstəyirsiniz İsa bulağına. Yox, Cıdır düzünə... Qoy kəklilik otunun iyi burnumuza deşsin, eybi yox, tab götürək. (Güllür.) Daşaltına baxarıq... Qoy gözlərimiz qaralsın, biz heç nədən qorxmuruq. Lap istənsəniz, Qırxpilləkana aşağı düşürük... Biz uşaqlıqda həmişə yayları Şuşaya gedərdik. Onda atam sağ idi... Mən də qayğısız, azad bir qız uşağı... Cıdır düzünə gedib dağlara baxardım, arzulardım ki, tez böyüyüm, bu dağların qarşısında, bu təbiətin qarşısında qadirlə olum, ürəyi sevgi ilə dolu olum, qucaqlayım bu dağları, sevincimi bölüşüm kimləsə... İndi isə... İndi isə yene uşaq olmaq istərdim..."

Rəngsiz həyatın boğub özündən uzaqlaşdırdığı, arzularını üreyində qalmış bir qadının xəyalında canlandırıldığı ələm, rənglərə sığmayan Şuşa aradan təxminən 20 il keçəndən sonra Azərbaycanın tale məsələsinə, azərbaycanlıların ölüm-olum sualına, şərəf və milli heysiyyətə təmsalına çevriləcəkdir. Əsərin remarkasından

oxuduğumuz kimi, Ədilə 1970-ci ildə Bakı şəhərində "Poçt şöbəsində xəyal" a qapılındı hələ Şuşanın işğalına 20 ildən çox qalır...

Ədilənin Şuşa xəyalı tarixə bu günün səviyyəsindən baxanda indi yazıçının ictimai narahatlığı, tarixi proseləri öncədən görməsi, gələcəklə bağlı səbərdarlığı kimi də mənalandırıla bilər. Ədilənin öz mühitindən tecrid olunması, yoldaş təklər ələmində təklənməsi, cəmiyyətdə özüne yer tapa bilməməsi onun üsyanı olmasa da, cəmiyyətdə etirazı kimi başa düşülə bilər. Bu etirazın Ədilənin iç dünyasının səsləndiyi qütbündə isə Şuşa, Cıdır düzü, Qaşaltı, Qırxpilləkən var: insanla mühit arasındakı tarazlığın pozulmasının gözle görülməyən səbəblərindən biri də doğma yurdla, ana torpaqla əlaqənin qırılmasıdır, insanın təbiətdən və başlanğıcdan qopmasıdır. İnsan öz başlanğıcından, ilkinliyindən qopduğunu hiss edəndə həmin başlanğıc xəyal dünyasına çəkilir:

**Dağlar dumana qaldı,
Otu sarala qaldı.
Soyuq bulaq, göy çəmənlər,
O da marala qaldı...**

Əsərdə Şuşa, Cıdır düzü, Qırxpilləkən - təbiət insanı eyniləşdirən, mənəviyyatı süstləşdirən şəhər mühitinə və şəhərdəki insan münasibətlərinə qarşı qoyulub. Mühitə uyğunlaşa bilməyən insanın mənəvi faciəsinin səbəbi isə daha dərinlərdə axtarılır. Şuşanın, Cıdır düzünün havası, dağların saf suyu təbiətin, ilkinliyin, başlanğıcın ünvanı kimi təqdim olunur. İnsanların təbiətdən, ilkinlikdən, başlanğıcdan uzaqlaşması isə əbədi itkiyə çevrilir, hophop quşları barədə əfsanədə olduğu kimi, insanların ömür boyu bu əbədi itkini axtarırlar. Elə hey bir-birinə eyni sualı verirlər: "Tapdınmı?"; bir-birindən eyni cavabı alırlar: "Yox!"

"Poçt şöbəsində xəyal" əsərində bir bayatı misrasında Elçinin gələcəkdə yazacağı başqa bir əsərin də sərlövəsi özüünü göstərməkdədir: "Dağlar dumana qaldı"...

"Poçt şöbəsində xəyal"ı yazandan xeyli sonra Elçin Azərbaycan ədəbiyyatının klassik irsinə daxil olacaq başqa bir hekayə yazacaqdı: "Şuşaya duman gə-